

POZOROVACÍ A DIAGNOSTICKÝ NÁSTROJ PRO ZJIŠŤOVÁNÍ ÚROVNĚ A PODOBY FORMATIVNÍHO HODNOCENÍ V ČESKÝCH ŠKOLÁCH

OBSERVATION AND DIAGNOSTIC TOOL FOR DETERMINING THE LEVEL AND TYPE OF FORMATIVE ASSESSMENT IN CZECH SCHOOLS

Jiří Suchánek¹, Veronika Laufková²

¹ Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

² Katedra české literatury, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

Abstrakt

V připravovaném příspěvku je poukázáno na existenci různých podob a úrovní formativního hodnocení, které ovlivňují podobu výuky v české edukační praxi. Cílem příspěvku je sumarizovat existující zahraniční nástroje (McMillan, 2010; The Formative Assessment Classroom Observation Protocol – FACOP in Johnson, 2015; The Framework for Teaching – FFT in Danielson Group, 2022) a vytvořit nový, diagnostický a pozorovací nástroj vhodný pro edukační realitu českých základních škol (zejména na druhém stupni základních škol a příslušných ročníků víceletých gymnázií) umožňující zachytit a analyzovat podobu a úroveň formativního hodnocení ve výuce. Vytvořený nástroj byl pilotován pro zjišťování úrovně a podoby formativního hodnocení ve výuce anglického jazyka a je reflektováno jeho využití pro praxi českých základních škol.

Klíčová slova: formativní hodnocení, diagnostický nástroj, školní hodnocení

Abstract

The existence of different strategies and levels of formative assessment is pointed out. The aim of the contribution is to summarize already existing tools (McMillan, 2010; The Formative Assessment Classroom Observation Protocol—FACOP in Johnson, 2015; The Framework for Teaching—FFT in Danielson Group, 2022) and to create a new, diagnostic and observational tool suitable for the educational reality of Czech elementary schools. The created tool makes it possible to capture and analyze the form and level of formative assessment in teaching. The tool is used as part of a pilot program to determine the level and

strategies of formative assessment in English language teaching, and its use for Czech elementary school practice is reflected.

Keywords: formative assessment, diagnostic tool, school assessment

1 ÚVOD

Výzkumné poznatky poukazují na potřebu zvyšování kvality vzdělávání a jako jedna z možností je důsledné plánování výuky a jeho reflexe s ohledem na individualizaci a diferenciaci. Klade se důraz na responzivní výuku (Fletcher-Wood, 2018), resp. formativní hodnocení. Jeho současná podoba v edukační praxi českých základních škol však stále čelí kritice, zejména proto, že většina učitelů nadále preferuje hodnocení sumativní (srov. Novosák et al., 2023).

2 TEORIE

Výzkumně bylo prokázáno, že formativní hodnocení může přispívat k dosahování lepších vzdělávacích výsledků žáků a celého vzdělávacího systému (např. Hattie & Clarke, 2019; Floréz & Sammons, 2013; Burner, 2023), ale stále neexistuje dostatek výzkumů, které by se zabývaly podporou učitelů v implementaci formativní hodnocení do výuky (Andersson & Palm, 2018). Důraz na formativní hodnocení sice zmiňuje Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+ a je klíčovou oblastí Kompetenčního rámce absolventa a absolventky učitelství, ale zatím ještě není součástí RVP ZV (2023). Obecný předpoklad je však takový, že učitelé s formativním hodnocením pracují, avšak doposud nebylo popsáno, jakým způsobem, jak často jej využívají ve své praxi a zda uplatňují formativní hodnocení systematicky a důsledně, tj. vnímají jej jako komplexní proces založený na provázanosti a funkčnosti všech jeho složek (srov. Moss & Brookhart, 2009).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Představený „Pozorovací a diagnostický nástroj ke zjišťování úrovně a podoby formativního hodnocení“ v prostředí českých základních škol vychází z analýzy odborné literatury a zahraničních nástrojů – zejména z práce McMillana

(2010), observačního nástroje *The Formative Assessment Classroom Observation Protocol – FACOP* (Johnson, 2015) a *The Framework for Teaching – FFT* (Danielson Group, 2022). Základní postupy formativního hodnocení jsou čerpány z konceptu D. Wiliama, respektující komunikace T. Gordona, nastavení mysli C. Dweckové či responzivní výuky H. Fletcher-Wooda. Pro pilotáž tohoto nástroje byl uplatněn kvalitativní výzkumný design, konkrétně případová studie. Byla pozorována výuka u čtyř záměrně vybraných kvalifikovaných učitelů anglického jazyka na druhém stupni ZŠ (5 × 45 minut po sobě navazujících vyučovacích hodin v rámci stejného tematického celku) a zaznamenána (na video). Ta byla doplněna individuálními rozhovory s těmito vyučujícími a jejich žáky (ve dvou ohniskových skupinách po čtyřech žácích u každého učitele).

4 VÝSLEDKY/OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

Již vytvořený pozorovací a diagnostický nástroj obsahuje celkem 15 kategorií formativního hodnocení a jejich popis na třístupňové škále (od nejnižší úrovně formativního hodnocení až po tu nejvyšší, která reprezentuje příkladnou implementaci FH a má významný potenciál zkvalitňovat celý proces učení žáků): respektující komunikace, kterou chápeme jako východisko pro učení žáků; plánování výuky a stanovování cílů; kritéria hodnocení; poskytování zpětné vazby; techniky zjišťování aktuálního stavu porozumění žáků a na jejich výsledcích plánování další výuky; dotazování; práce s důkazy o (na)učení, zadávání učebních úloh; role motivace a nastavení mysli; hodnocení dle vztahové normy a kategorie sebehodnocení a vrstevnického hodnocení, kterou vnímáme jako stěžejní cíl žákova učení. Pilotáž umožňuje identifikaci současné podoby formativního hodnocení na úrovni třídy (u konkrétních učitelů).

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Cílem předloženého pozorovacího a diagnostického nástroje pro zjišťování úrovně a podob formativního hodnocení je upozornění na silné stránky výuky a oblasti, na kterých by bylo vhodné ještě zapracovat u vybraných pedagogů (viz Looney, 2011); neměl by tedy sloužit jako nástroj nařizující školám výslednou podobu hodnocení či sloužit v rukou úředních činitelů jako nástroj restrikce (srov. Monsen, 2002). Kvalitní vzdělávání směřující k dobrým vzdělávacím výsledkům

všech žáků je základem kvalitní školy (Novosák et al., 2023) či jedním z očekávaných výstupů na absolventa/absolventku učitelství – zejména v oblasti 2, 3 a 4 viz – Kompetenční rámec absolventky a absolventa učitelství (MŠMT, 2023) a připravovaný oborový kompetenční rámec anglického jazyka a literatury. Systematickým plánováním výuky a výchovně vzdělávacími cíli, sledováním pokroku žáků a s jejich aktivním zapojením do procesu učení se tak formativní hodnocení stává prostředkem ke zkvalitnění učení žáků.

6 LITERATURA

- Andersson, C., & Palm, T. (2018). Reasons for teachers' successful development of a formative assessment practice through professional development: a motivation perspective. *Assessment in education: Principles, Policy & Practice*, 25(6), 576–597. 10.1080/0969594X.2018.1430685
- Burner, T. (2023). *A Review of Formative Language Assessment Research and Implications for Practitioners*. 10.1007/978-3-031-18950-0_2.
- Danielson Group. (2022). *The Framework for Teaching*. <https://danielsongroup.org/the-framework-for-teaching/>
- Fletcher-Wood, H. (2018). *Responsive Teaching: Cognitive Science and Formative Assessment in Practice*. Routledge.
- Hattie, J., & Clarke, S. (2019). *Visible Learning Feedback*. Routledge.
- Johnson, C. C., & Sondergeld, T. A. (2015). *Formative Assessment Classroom Observation Protocol (FACOP)*. STEM Innovations.
- Looney, J. W. (2011). Integrating formative and summative assessment: Progress toward a seamless system? In OECD, *OECD Working Paper No. 58*. OECD Publishing.
- McMillan, J. H. (2010). The practical implications of educational aims and contexts for formative assessment. In H. L. Andrade, & G. J. Cizek (Eds.), *Handbook of formative assessment* (pp. 41–58). Routledge.
- Monsen, L. I. (2002). School-based Evaluation in Norway: Why is it so Difficult to Convince Teachers of its Usefulness? In D. Nevo (Ed.), *School-based Evaluation: An International Perspective* (pp. 73–88). JAI Press.
- Moss, C. M., & Brookhart, S. M. (2009). *Advancing Formative Assessment in Every Classroom: A Guide for Instructional Leaders*. ASCD.

Novosák, J., Novosáková, J., Suchomel, P., Zatloukal, T., & Kovář, K. (2023). *Výsledky vzdělávání žáků 9. ročníku základních škol ve vybraných předmětech ve školním roce 2022/2023 – Tematická zpráva. ČŠI.*